

Yusuf ÖZHAN, Nilgün BALKAÇ,
Mehmet Akif ERSOY, Merve TOKAZ,
Ümmü Gülsüm DURMUŞ

Olağanüstü Dönemlerde Habercilik

Röportaj: M. Fırat ÜNAL - Şeyma SITKI BÖYÜK- Recep ORHAN

DOSYA
RÖPORTAJ

Olağanüstü dönemlerde haberciliğin dinamikleri nelerdir? Kriz dönemlerinde sahaya giden habercinin hazırlığı ne olmalı? Sahada görülen her şey ekrana yansıtılmalı mı? Sahadan bilgi aktarımı yaparken nelere dikkat edilmeli? Afetzedelerle iletişim nasıl olmalı? Olağanüstü dönemlerde sahada haber toplama süreci ve teyit etme aşamaları nasıl olmalı? Bu dönemlerde dezenformasyon ile mücadele noktasında ne gibi çalışmalar yapılmaktadır?

Savaş, deprem, sel, yangın gibi olağanüstü dönemlerde sahada yaşananları gerek ekranlardan gerekse de dijital platformlardan kamuoyunu aktaran; Anadolu Ajansı Genel Müdür Yardımcısı Yusuf ÖZHAN, TRT Haber Spikeri Nilgün BALKAÇ, Habertürk Sunucusu Mehmet Akif ERSOY, CNN Türk Muhabiri Merve TOKAZ ve GZT Saha Editörü Ümmü Gülsüm DURMUŞ ile TRT Akademi dergisinin "Afet Yönetimi ve Medya" sayısına özel olarak bir dosya röportaj gerçekleştirdik.

“Kriz Anları Dezenformasyonun En Yoğun Şekilde Hissedildiği Anlardır”

TRT Akademi Dergisi: Olağanüstü durumlarda, özellikle sosyal medyada hız ve doğruluk habercilik açısından ciddi bir probleme dönüşüyor. Dijital okuryazarlık açısından da bakarsak bu gibi durumlarda doğru ve güncel habere nasıl ulaşılabilir?

Yusuf ÖZHAN: Teknoloji çağında hızla gelişen araçlar ve dijitalleşme medyanın da hızlı bir dönüşümden geçmesine neden olmaktadır. Dijitalleşme süreci medya için hem olumlu hem de olumsuz sonuçların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bilginin dijital platformların ve internetin etkisi ile hızla yayılması medya sektörü açısından rekabeti, dönüşümü, değişimi ve esnek olmayı zorunlu hâle getirirken haberciliğin doğası noktasında ciddi meydan okumaları da

beraberinde getirmiştir. Bugün yaşadığımız çağda haberin doğru şekilde verilmesi veya kamuoyunun doğru bilgilendirilmesi süreci ise çok çeşitli zorluklarla karşı karşıyadır. Özellikle sahte bilgi ekosisteminin sürekli geliştiği, dijitalleşmenin, algoritmaların, sanal alanın iletişimi dönüştürdüğü, gruplar veya devletler arasında enformasyon savaşlarının, algı operasyonlarının hızlandığı bir süreçte medya okuryazarlığının artırılması ve doğru haberin önemi de giderek artmaktadır. Dün-

yada olduğu gibi ülkemizde de öncelikle medya okuryazarlığının ve bilinçli okurların artması önem arz etmektedir. Sosyal medya gibi dezenformasyonun yoğun olduğu ortamlarda toplumun resmi haber ağlarını, kurum ve kuruluşları takip etmesi büyük önem taşımaktadır. Anadolu Ajansı olarak bizler gerek yurt içindeki ekiplerimizle gerekse de yurt dışındaki temsilciliklerimiz ve muhabir arkadaşlarımızla birlikte vatandaşlarımızın doğru bilgiye erişimini kolaylaştırmak için azami gayret göstermekteyiz.

TRT Akademi Dergisi: Afet ve olağanüstü durumlarda yalan ve yanlış bilginin yayılması nasıl önlenabilir, yayın kuruluşları bu durumla nasıl mücadele edebilir? AA olarak sizin bu noktada bir çalışmanız var mı?

Yusuf ÖZHAN: Bu sorunuza öncelikli olarak yakın zamanda yaşadığımız 6 Şubat depreminde hayatını kaybeden vatandaşlarımıza Allah'tan rahmet, acısı olan vatandaşlarımıza bir kez daha başsağlığı dileklerini ileterek başlamak istiyorum. 85 milyon insanımızın yüreğini yakan son yüzyılın en büyük depreminde yaraların hızla sarılması noktasında yayın kuruluşları olarak da hepimize bazı görev ve sorumluluk düşmektedir. Nitekim bu görevlerin en önemlisi son yıllarda yaşadığımız sel, afet, orman yangını, deprem gibi olağanüstü durumlarda kamuoyunu doğru bilgilendirmektir.

Yaşanan tüm kriz ve olağanüstü olaylarda süreçlerin doğru şekilde yönetilmesinin en önemli yapı taşlarından biri de medya ve iletişim kanallarının etkin olarak kullanılmasıdır. Kriz anları, dezenformasyonun en yoğun şekilde hissedildiği anlardır. Özellikle dijital platformların ve sosyal medyanın yaygınlaşması ile birlikte sahte bilgi ekosistemi de giderek güçlenmektedir. Bu sadece ülkemiz için değil küresel toplum için de geçerli olan önemli bir sorundur. Farklı hesapların, bot hesapların sahte bir bilgiyi doğru bir içerikmiş gibi sunduğu ve kamuoyu algısını etkilemeye çalıştığı bir dönemden geçiyoruz.

Burada en kritik konulardan biri, kurumların iletişim ve bilgilendirmeyi koordineli, hızlı, esnek ve doğru bir şekilde yapmasıdır. 103 yıl önce kamuoyunun doğru bir şekilde bilgilendirilmesi ve ülkemizin sesinin duyurulması amacıyla kurulan Anadolu Ajansımız, bugün de bu görev ve sorumluluğunun bilinci ile doğru habercilik ilkelerine bağlı olarak çalışmaya devam etmektedir. Bütün muhabir arkadaşlarımızla birlikte en önemli amacımız doğru bilgiyi sunmak ve doğru bilgiye erişimi kolaylaştırmaktır. Ajans olarak akademimizde de habercilik konusunda önemli eğitimler vermekte ve hem ulusal hem de uluslararası alandan katılım sağlayan muhabir arkadaşlarımıza doğru haberciliği merkeze alan eğitimler vermekteyiz.

Yine benzer şekilde AA+ Yeni Mezun Kariyer Programı ve Welcome2AA Staj programlarımız sayesinde mesleğe yeni başlayacak genç arkadaşlarımıza doğru haberciliği uygulamalı olarak öğretiyoruz. Zaman içerisinde özellikle dijital ağların doğru kullanımı noktasında faydalı olabileceğine inandığımız medya-okuryazarlığı konusunda da bazı çalışmalar yapmayı planlıyoruz.

Diğer taraftan küresel düzeyde yaygınlaşan ve ülkemizi de etkileyen dezenformasyon ile mücadele kapsamında Teyit Hattı'nı kurduk. Editörlüğümüz, özellikle sosyal medyada kamuoyunu yanıltmak üzere ortaya çıkan dezenformasyon şüphesi taşıyan içerikleri araştırmaktadır. Bilhassa olağanüstü durumlarda ortaya çıkan ve doğruluğu araştırılmamış bilgilerin yayılımını engellemek üzere çalışmaktadır. Teyit Hattı, Anadolu Ajansının yayın ilkeleri çerçevesinde teyit süreçlerini gerçekleştirmekte ve kamuoyunu doğru şekilde aydınlatmak üzere faaliyet yürütmektedir. Editörlüğümüzde görevli arkadaşlarımızla beraber başta sosyal medya olmak üzere yazılı ve görsel basın titizlikle incelenmekte ve kamuoyunu yanıltmaya yönelik içeriklerin tespiti yapılmaktadır.

TRT Akademi Dergisi: Teyit ve infodemi dünya medyasının genel problemi. Dünyadaki haber ajansları bu sorunu aşmak için neler yapıyor? Bunun yanında ulusal haber ajansları uluslararası haber ajanslarının yaptığı (çeşitli amaçlarla) haberlerle de mücadele veriyor. Anadolu Ajansının bu konudaki yaklaşımından bahsedermisiniz?

Yusuf ÖZHAN: Post-truth çağında habercilik yapmak ciddi meydan okumalarla karşılaşmak anlamına gelmektedir. Geleneksel medya düzeninin dışında yeni bir gerçeklikle karşı karşıya olduğumuzun bilincinde olarak yenilikçiliğe açık bir iletişim ve medya modeline ihtiyacımız var. Özellikle dezenformasyon, manipülasyon, malenformasyon, infodemi gibi yeni sorunlar medya açısından önemli zorluklar barındırıyor. Burada bir yandan teyidi ve hakikati öne çıkaran bir yaklaşımı esas almak zorundayız. Burada yayılan bilginin gerçekliğini sorgulamak ve buna yönelik doğrulayıcı mekanizmaları çeşitlendirmek büyük önem arz etmektedir. Diğer taraftan medya ve habercilik etiği ile ilgili ilkeleri geniş bir zeminde yeniden tartışmak ve mevcut sorunları da dikkate alan bir üst kurallar bütünü hem ulusal hem de uluslararası düzeyde uygulamaya sokmak gerekmektedir.

Öte taraftan hem ajansları hem de medya şirketlerini aşan bir başka realite de söz konusudur. Bunun başında dijital platformların tekelleşmesi gelmektedir. Dezenformasyon ve manipülasyona en çok maruz kaldığımız platformlara bakıldığı zaman bir tekelleşme söz konusudur. Bu platformların işleyişine yönelik medya öz-

gürlüğünü de dikkate alan ve işleyebilen bir normlar bütünü geliştirilmeli. Diğer taraftan yapay zekâ, algoritmalar, veriler, üretilmiş içerikler günümüz dünyasında devletler arası rekabeti de etkileyebilen veya devletler tarafından kullanılabilen yöntemlere de dönüşmektedir. Bu durum medyayı dolayısıyla yazılı ve görsel basını da aşan bir soruna işaret etmektedir. Bu konunun küresel düzeyde tartışılma-ya başlanmış olması sevindirici olsa da uygun tedbirlerin alınması noktasında iş birliğine ihtiyacın olduğu bir gerçektir.

Anadolu Ajansı olarak biz doğru haberciliğe önem vermekteyiz. Bir önceki sorunuzda da belirttiğim gibi başta Teyit Hattı olmak üzere yeni editörlükler kurduk ve dezenformasyona karşı mücadele ediyoruz. Ancak bunun için küresel düzeyde de iş birliğine ihtiyacımız var. Biz Anadolu Ajansı olarak katıldığımız uluslararası toplantılarda bu konuları da gündeme getirmenin ve bu noktada ilerleme kaydetmenin gayreti içerisindeyiz. Benzer şekilde muhatap ajanslarla ikili anlaşmalar veya iş birlikleri sayesinde dezenformasyonu sınırlandırmayı arzu ediyoruz.

TRT Akademi Dergisi: Olağanüstü dönemlerde Türkiye’de ve dünyada yapılan haberciliğin benzer ve farklı noktaları nelerdir?

Yusuf ÖZHAN: Uzun yıllardan bu yana terörle mücadele eden, deprem, sel, orman yangını gibi olağanüstü dönemler yaşayan bir ülke olarak kriz dönemi haberciliği noktasında eksiklerimizin olduğunu düşünüyorum. Kriz ve olağanüstü durumlarda medyanın daha hassas olması ve bilinçli bir haberciliği incelemesi gerektiği, benzer şekilde sosyal medya kullanıcılarının da dezenformatif paylaşımlar yapmak veya bu tür içerikleri yayma noktasında dikkatli davranması gerektiğine inanıyorum. Bu tür bir yaklaşımın kendiliğinden gelişmesi gereken ve daha çok medya etiği ve prensipleri ile ilişkili olan bir alan olduğunu düşünüyorum. Dünyadaki örneklerle karşılaştırıldığında ülkemizde bu konudaki hassasiyetin biraz daha üzerinde durulması gerekmektedir. Buradaki yaklaşım ebetteki haberin sınırlandırılması anlamına gelmemektedir. Burada tartışılması gereken olağanüstü durumlardaki haberciliğin ilkeli bir standardının olması gerekliliğidir. Bu tür durumlarda yazılı ve görsel basınımızın doğru bilgiyi aktarması elzemdir. Aksi durumlar bilgi kirliliğine yol açtığı gibi kaosa ve hakikatin ötelenmesine de yol açacaktır.

TRT Akademi Dergisi: Ülkemizde büyük bir deprem yaşandı. Afet bölgesine giden bir muhabirde bulunması gereken özellikler için uygulanan bir eğitim programı var mıdır?

Yusuf ÖZHAN: Anadolu Ajansı olarak uzun yıllardan bu yana kurum içi, kurum dışı ve uluslararası alana yönelik eğitimler vermekteyiz. Bu eğitimlerimizden en önemlisi “Savaş Muhabirliği” eğitimidir. Burada muhabirlerimize başta savaş, çatışma ve doğal afetlerin yaşandığı bölgelerde karşılaşılabilecekleri zorluklara dair hem teorik hem de pratik eğitimler veriliyor. Bu eğitimlerimizdeki katılımcı yerli ve yabancı muhabirler, Polis Akademisinin ortaklığında zorlu testlere tabi tutuluyor. Çatışma ve afet bölgelerinde görev yapacak muhabirlerin dirayetli olması, sakin kalabilmesi ve duygusal geçişlerle mücadele etmesi gerekebilir. Burada ebetteki muhabirlerin birer insan olduğunu atlamadan öncelikli olarak görevlerini yapmaları ve kamuoyunu doğru bilgilendirmelerine yönelik eğitimlere öncelik veriyoruz.

Ajans olarak son dönemlerde Haber Akademimizin öncülüğünde Afet Haberciliği ve Kriz Bölgelerinde Habercilik ile ilgili eğitim programları hazırladık. Yurt içi ve yurt dışındaki medya organlarında çalışan gazeteci ve muhabirlerin katılımı ile gerçekleşen eğitimlerde kriz bölgelerinde yerel kaynaklar, medya ve algı yönetimi, kriz bölgelerinde haber dili, kriz yönetimi ve kriz bölgelerindeki risklerle ilgili konulara ağırlık veriyoruz. Bunların yanı sıra yakın zamanda yaşadığımız deprem sonrası Afet Haberciliği Eğitimi ve Afet Haberciliği Forumu ile ilgili çalışmalar başlatılmıştır.

“Sahada ve Ekranda Olaylar Dramatize Edilmeden Aktarılmalı”

TRT Akademi Dergisi: Olağanüstü dönemlerde ekranda ve sahada haber aktarımı nasıl olmalı?

Nilgün BALKAÇ: Zor bir meslek olan haberciliğin dijitalleşme ile son zamanlarda sorumluluğu iyice arttı. Biliyorsunuz habercilik dikkat ve hız gerektiren bir meslektir. Olağanüstü dönemlerde yaşanan acılar, kayıplar ve krizlerin görüşülerek haber yapılması gerekmektedir. Sahada ve ekranda olayların dramatize edilmeden aktarılması gerekmektedir. Küçük bir abartı, benzetme, olayı acı yönü ile öne çıkarmak ters bir etki yapabilir. Kriz ve olağanüstü dönemlerde ideolojiler ve kişisel

düşünceler bir kenara bırakılıp saygı, anlayış dili korunmalıdır. Orada olayı yaşayan insanlar ile empati kurulmalı, hassas ve özenli davranılmalıdır. Kayıplar ve kaygılar iyi anlatılmalıdır. Cenazelerde aileler ile görüşürken dikkatli olunmalı.

TRT Akademi Dergisi: Medya bağlamında, afet dönemlerinde insan haysiyeti nasıl korunur?

Nilgün BALKAÇ: Sel, deprem gibi doğal afetlerde, afetzedelerin mahremiyetine dikkat edilmeli. Görüntü alınırken ya da fotoğraf çekerken çok dikkatli olunmalı. Özel hayata saygı duyulmalı ve mutlaka izin alınmalı. Yardım çadırlarının içine girerken utanma duygusuna saygı gösterilmeli. O insanların neler yaşadığını aklımızdan çıkarmamalıyız. Umudun her zaman olduğunu sık sık vurgulamamız lazım. Çocuklar konusunda hassas olunmalı. Enkazdan kurtarılma anı, hayat koridoru, onun çekim biçimi önemli. Acılara ve insanlara saygılı olunmalı. Haber için röportaj taleplerinde ısrarcı olmak yerine en doğru zamanı beklemek gerekli.

TRT Akademi Dergisi: Kriz dönemlerinde bilginin teyidi neden önem arz etmektedir?

Nilgün BALKAÇ: Olağanüstü dönemlerde özellikle ekranda seyirciye aktarım yaparken isimler ve kayıplar konusu mutlaka teyit edilmelidir. Soyadı değişikliği, bir harf hatası bile bazen çok büyük sorunlara yol açabilir. Normal bir zamanda hatayı telafi etmek çok kolayken bu tür zamanlarda vahim sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Kişiler, toplum ve kurumlar bu dönemlerde daha hassas olabiliyor. İnsanların küçük de olsa bir hataya, ihmale tahammülleri olmayabiliyor. Sosyal medyadaki bilgi kirliliğinden olabildiğince uzak durulmalı ve mümkünse resmi kanallardan teyitli bilgiler aktarılmalıdır.

TRT Akademi Dergisi: Olağanüstü dönemlerde sahaya giden bir habercinin hazırlığı nedir? Nasıl olmalı?

Nilgün BALKAÇ: Haberci sahaya hazırlıklı gitmeli ayrıca her koşula hazırlıklı olabilmelidir. Sahada ekip ruhuyla hareket edilmeli. Kameraman, muhabir, foto- muhabir... hepsi bir olmalı ki oradaki atmosferi en doğru şekilde aktarabilsin. Haberci sel, deprem gibi felaketlerin yaşandığı yere giderken kıyafetiyle, ekipmanıyla ve mantığıyla kısacası her şeyi ile hazırlıklı gitmelidir. Habercilik çok zor bir meslek. Haberci, sahada çok geniş bir alanda oluyor. Öncelikle habercinin can güvenliğinin önemli olduğu gerçeği unutulmamalıdır. Haber toplama önemli ama önce can güvenliği. Örneğin haberci, yangın alanını olay yerine giderek yorumlamak durumunda kalabilir bu durumda yangın söndürme uçaklarının yukarıdan bıraktıkları suya dikkat etmesi gerekmektedir. Sel basan nokta, balçık içinde bir noktada ise habercinin olaya belli bir mesafede olması gerekmektedir çünkü o anda sel gelebilir ya da toprak kayabilir. Son deprem felaketinde de şahit olduğumuz gibi

sosyal medya içerik üreticileri kendilerini haberci gibi sahaya atıp hiç yapılmaması gereken davranışlarda bulundular. Asıl hazırlık konusunda daha dikkatli davranması gerekenler de işte bu tarz saha deneyimi olmayanlardır.

TRT Akademi Dergisi: Biliyorsunuz olağanüstü dönemlerde muhabirin haber toplaması kadar haberi teyitlemesi de çok önemli. Bu konuda ne söylersiniz?

Nilgün BALKAÇ: Burada en önemlisi teyit. Özellikle son dönemde hayatımıza giren “Mobile Journalism” ile her vatandaş “sosyal medya haber ajansı”nda bir haberci. İyi yönleri var ancak kötü yönleri de bulunmaktadır. Alınan bir haberin teyit edilmesi lazım. Bazen bir haber bir olay tümüyle değiştirebiliyor. Burada “sosyal medya haber ajansı”na dikkat edilmesi lazım. Elinde akıllı cihazı olan her vatandaş bir haberci ama verdikleri, paylaştıkları teyit edilmeye muhtaç bilgiler, görüntüler. Oradan çok iyi insan öyküsü, mağduriyetler, kaçış/kurtulma hikâyeleri çıkartabilirsin ama mutlaka teyit edilmeli.

TRT Akademi Dergisi: Sahadaki haberci, haberi aktarırken nasıl olmalı?

Nilgün BALKAÇ: Haberci; sadece haberi aktarır, kendisi haberin konusu olmamalı. Haberciler kimi zaman bir damla gözyaşı akıtıyorlar, olabilir hepimiz insanız, duygularımız var ama bu durum kesinlikle haberin konusunun önüne geçmemeli. Haberci orada sadece olayı anlatmalıdır. Reyting her şey değildir. Bunun yanında sahada mümkünse yorumlamak yerine uzman görüşlerinin de doğrudan anlatılması lazım.

“Eskiden Bilgiye Ulaşmak Zordu Ama Daha Sağlam Bilgiye Ulaşabiliyorduk”

TRT Akademi Dergisi: Bir dönem TRT Haber Orta Doğu muhabiri olarak görev yaptınız. Libya, Afganistan, Suriye, Yemen ve Filistin gibi sıcak olayların yaşandığı bölgelerde bulundunuz. Kaddafi ile son röportajı yapan gazeteci de sizsiniz.

Özellikle sıcak çatışmaların gerçekleştiği bölgelerde haber bilgisine nasıl ulaşıyordunuz? Haber teyidi noktasında yaşadığınız zorluklar oldu mu, önlemlerinizi nelerdi? Yakın geçmiş olsa da o dönemden içinde bulunduğumuz döneme dek geçen yaklaşık 10-15 yıllık süreçte habere ulaşma yöntemi sizce değişti mi?

Mehmet Akif ERSOY: Benim kriz bölgelerinde çalış-

ma sebebim ve daha sonra savaş muhabirliği vs. gibi işlere bulaşmamın temel sebebi, Libya savaşında karşılaştığım tablonun bize uluslararası haber ajansları ve televizyon kanalları tarafından anlatıldığı gibi olmadığı gerçeğidir. Sahada gördüğümüz ile uluslararası medyanın dünyaya servis ettiği arasında çok büyük bir makas vardı. Ben burada “Bir dakika!” dedim. O zamanlar daha çok tecrübesiz bir muhabirim, iki senedir bu işi yapıyordum. Sonra televizyonların aslında işinin sadece haber vermek olmadığını fark ettim.

Şunun da altını çizmek isterim: Kriz bölgelerinde habercilik çok pahalı bir iş. Hiç kimse para kazanmak için habercilik yapmıyor. Hatta şöyle, bu iş para kazandıran bir meslek de değil. Uluslararası haber ajansları, haber kanalları hepsi bir şekilde sübvansede edilir. Ya devletler tarafından sübvansede edilir ya da şirketler tarafından sübvansede edilir. Dolayısıyla bunların hiç birisinin para kazanma gibi bir durumu söz konusu değildir. Peki, neden sübvansede ediliyorlar? Bize iyilik etmek için mi veya insanlar dünyadan haberdar olsunlar diye mi bu işe para yatırıyorlar? Her televizyon kanalının, her haber ajansının bağlı olduğu ülkeye veya kuruluşa veya şirkete karşı bağımlılığı söz konusu. Ben bir şirketin o ülkeye dönük politikalarına göre değişen haberlerle karşılaştım. Yemen’de, Mısır’da, Suriye’de, Libya’da yani Arap isyanları ya da Arap baharı hikâyesi bile böyleydi. Libya’da, Mısır’da, Yemen’de isyanı destekleyen bazı ülkeler Suriye’de isyan çıktığında: “Aaa! Bir dakika, orada olmaz, orası bizim kontrolümüzde.” dedi ve isyana karşı çıktı veya Suriye’deki, Ürdün’deki isyanı destekleyen bir ülke, Mısır’daki isyana karşı çıktı veya Bahreyn’dekine karşı çıktı. Hatta Suudi Arabistan, isyancıları bastırmak için tanklarını gönderdi.

Hepsinin bir kurgusu var. Biz Yemen’e gittiğimizde Tahrir Meydanı’nda gösteriler yapıyordu. Her iki meydana da bakan kameraların başka gündemi vardı. O gündeme göre de haber yapıyorlardı. Ben yaşadığımız bu süreçlerin tamamında şunu fark ettim: Bizim düşündüğümüz manada böyle bir iş yok. Bize öğretildiği gibi de bir iş yok. Biz bunu Orta Doğu üzerinden yıllarca anlatmaya çalıştık. İşte, “Trablus’u uçaklar vuruyor” dediklerinde ben Trablus’taydım, havada hiç uçak yoktu. Kahire’de Tahrir Meydanı’nda milyonlarca insan gösteri yaptı, dediklerinde benim evim Tahrir Meydanı’na 150 metre mesafedeydi, koştum, gittim. Evet gösteri vardı ama Tahrir’in bir kısmı bomboştı, bir kısmında da işte on bin kişi gösteri yapıyordu ve o on bini, meydanın boş tarafını çekmeden milyonlar olarak gösterebiliyorsunuz. Ben de oradan tweet atardım, Tahrir gösterilerinin olduğu yeri çekerdim. Bir de meydanın boş tarafını çekerdim, burası da Tahrir. Tahrir’e nereden bakmak istiyorsunuz? Mesele bundan ibaret. Benzerlerini biz Türkiye’de

yaşadık. Benzerlerini ve en önemlisi bence bunu öğrendiğimiz yer, iliklerimize kadar hissettiğimiz yer, Rusya-Ukrayna Savaşı oldu. Yani Batı'nın en çok övündüğü şey, yani bizim örneklendirirken "Batı medyası, Batı'daki demokrasi, Batı'daki özgürlükler, Batı medyasındaki özgürlük ve Amerikan medyasındaki özgürlük" diye anlattığımız şeyi ben Gazze'de yaşadım. CNN International'ın muhabiri Sderot tepesinde, İsraililer burada eğleniyorlar, işte Gazze bombalanırken bugün şu kadar çocuk öldü dediği için önce sürüldü, sonra görevden alındı. Anlatamadık biz bunu. Ne zaman anlattık? Rusya-Ukrayna Savaşı'nda. Nasıl oldu? Özgür olduğunu düşündüğümüz Twitter hesapları üzerinden örneklendirelim. Twitter'ı bir daire olarak düşünelim. Siz Türkiye'de bu dairenin ortasındasınız. Paylaşımlarınız ile her yöne ateş edebiliyorsunuz. İstedığınızı yazıyorsunuz, istediğinize hakaret ediyorsunuz. Haber paylaşıyorsunuz, yalan paylaşıyorsunuz, dezenformatif şeyler paylaşıyorsunuz. Kimse size hesap sormuyor. Bulduğunuz ülkede birileri hesap sormaya kalkıyor, özgürlüğünüzün kısıtlandığını söylüyorsunuz. Bunu şu anlamda söylemiyorum: Twitter kapatılmalı. Asla! Ama sosyal medyanın ne yaptığını görün diye söylüyorum. Peki, diyelim ki İngiltere'desiniz. Dairenin diğer ucunda IŞİD var, El Kaide var, Türkiye var, Erdoğan var, ne bileyim Orta Doğu'da başka bir ülke var, gıda fiyatları var, tarım var, küresel ısınma var. Buralara ateş ediyorsunuz. Bunlara eleştirilerinizi dile getiriyorsunuz. Hiçbir sorun olmuyor. Ama dairenin diğer ucuna ateş etmeye kalkıyorsunuz. Mesela burada LGBT var diyelim Instagram'da, diyelim İsrail'in uluslararası güvenlik stratejilerine dair önemli bir konumu veya istihbarat paylaşımı var veya İsrail'in Macaristan Başbakanı'nı dinlediğine dair bir bilgi var. Siz buraya ateş ettiğiniz anda bakıyorsunuz önce size bir uyarı geliyor: "Bu saldırgan bir içerik bunu kaldır!" diye, sonra bakıyorsunuz hesabınızı kapatmışlar. Dolayısıyla siz bazı konulara ateş ederken özgürsünüz ama dairenin diğer ucundaki yerlere ateş ettiğiniz anda "Aaa! Bir dakika, bu işler böyle değilmiş!" diyorsunuz. Rusya-Ukrayna Savaşı'nda önce Batı'da çalışan ve Rusya'yı destekleyen gazeteciler sınır dışı edildi. Sonra Rusya'yı destekleyen televizyon kanalları uydudan kapatıldı. Nerde basın özgürlüğü? BBC'de, CNN'de, France 24'te hadi konuşturun, röportaj versinler Reuters'a, AP'ye, Associated Press'e, mümkün mü? Rusya bence Ukrayna'yı işgal etti. Rusyalı gazetecileri gönderdiler. Uydudan kanalları kapattılar, yetmedi. YouTube ne kadar özgür bir mecra değil mi? Normalde her şeyi konuşabildiğimizi düşünüyoruz. Hadi konuşsunlar. Batılı medya organlarında YouTuberlar Rusya Savaşı'nda Rusya'yı savunan bir şey söylediklerinde hesapları kapatıldı. Rusya televizyonlarının YouTube hesapları kapatıldı. Yani Rusya propagandası yapan televizyon kanalları YouTube'dan yayın yapamaz hâle geldi. Sonra Rus akademisyenleri sınır dışı ettiler. Bunu bu arada Rusya'yı savunur bir yerden

söylemiyorum. Burada Rusya örneği üzerinden başka bir şey anlatmaya çalışıyorum. Rus akademisyenleri sınır dışı ettiler. Rus aşçıları sınır dışı ettiler. Rus orkestra şeflerini sınır dışı ettiler. Rus kedilerini falan en son yarışmalara falan almadılar. Tersinden düşünelim. Rusya'da yaşıyorsunuz diyelim, hadi Ukrayna Savaşı'nda Rusya'nın haksızlıklarını anlatsın birisi. Dünya böyle tatlı bir yer değil. Bu kadar keyifli bir yer değil. Keşke olsaydı da otursaydık böyle her şeyi istediğimiz gibi konuşsaydık. Gerçekten özgürlüklerden, insan haklarından, evrensel değerlerden, uluslararası hukuktan falan bahsetseydik. Dünya şöyle bir yer: Çok ilkel, hakikaten vahşi bir doğa ortamı, güçlüyseniz kazanıyorsunuz. Uluslararası hukuk sadece sizin gücünüze endekli bir şey. Uluslararası bir hukukta hakkınızı savunacak bir silahlı kuvvetleriniz varsa orada sesinizi çıkarabilir ve hakkınızı -yazılı metinlerde var olan haklarınızı- isteyebilir veya alabilirsiniz. Ama siz mesela zulme uğrayan bir devletsiniz ve yeterince güçlü bir ordunuz yok. Sizi savunan ordusu olan bir devlet de yok yani uluslararası güç de yok, küresel bir aktör de sizi savunmuyor. Geçmiş olsun! Haracınızı da vermiyorsanız paketlerler. Bu çok basit bir şeydir. Yani şöyle söyleyeyim: Katar çok küçük bir ülkedir ama çok zengin petrol gaz yatakları vardır. Buradan aldığı paranın bir miktarını küresel aktörlere dağıtmasa Katar'a o gazın parasını yedirirler mi? Akıllı davranıyor ve dağıtıyor. Tam böyle bir şey küresel sistem. O yüzden medya da bunun bir parçası.

Sorunuz şöyle bitmişti, eskiden ve şimdi diye. Şöyle bir tarafı var: Sosyal medya ve bilginin bu kadar hızlı yayılması ile birlikte, eskiden bilgiye ulaşmak çok zordu. Ama daha sağlam bilgiye ulaşabiliyorduk. Bu kadar kirli değildi. Kirlilik, aslında bu bir denge. O zaman da zorluğundan dolayı, zorluk bunu dengeliyordu, bilginin yayılmasını dengeliyordu. Şimdi çok kolay yayılıyor, dengeleyen şey bilginin kirliliği oluyor. Yani o kadar dezenformatif ve yalan bilgi var ki. Herhangi bir yerde yaşanan bir olay ile ilgili anında bilgi sahibi olabiliyorsunuz. Ama anında dezenformatif bilgiler de aynı yerde yer alıyor. Eğer iyi bir medya okuryazarı değilseniz o zaman paket oluyorsunuz ya da neye inanacağınıza bağlı.

TRT Akademi Dergisi: Ülkemizde yakın zamanda 11 ilimizi etkileyen, asrın felaketi olarak tanımlanan bir deprem yaşandı. Yaşanan bu deprem sonrası dezenformasyon içeren haberleri sıklıkla gördük, tartıştık, bunlar çokça eleştirildi de. Siz de bölgeye ilk gidenlerden ve oradaki tabloyu tüm çıplaklığıyla aktaranlardasınız. Bir gazeteci olarak orada neler hissettiniz? Özellikle geleneksel medya, dijital medya, sosyal medya orada olanları yeterince aktarabildi mi?

Mehmet Akif ERSOY: Medyanın dezenformasyonunu gayet normal karşılıyorum. Herkes işini yapıyor ama acı olan, böyle bir felakette insanlarımız enkaz altın-

dayken bunun yapılabilmesi. Yapılacağını tahmin ettim, benim ilk tweetim şuydu: *“Lütfen böylesi büyük bir felakette, süreç boyunca sosyal medyayı sadece ‘Vicdan ve ahlak sahibi insanlar’ gibi kullanalım lütfen...”*. Açıkçası depremin yaşandığı bir dönemde çok korktuğum bir şeydi oranın dezenformatif bir yere dönüştürülmesi. Çünkü sizin aileniz de enkaz altında olabilir, benim çocuğum, eşim o enkaz altında olabilir. Oradaki tek mesele hepimizin -çok siyasi olarak söylüyorum- orada 15 katlı bir bina yıkıldığında içinde 100 tane daire varsa o binanın bunların kaç tanesinin AK Partili kaç tanesinin CHP’li kaç tanesinin MHP’li İyi Partili HDP’li kaç tanesinin bilmem hangi görüşten olduğunu bilemeyiz, bilmiyoruz da. Kurtarıırken de öyle bakmıyoruz zaten. O bina çökmüş ve biz elimizden geldiğince o insanlarımızı o binadan çıkartmaya çalışıyoruz. Orada bir tane meselemiz var. Çok insani bir mesele ama maalesef konforlu alanlarında oturup klavye başında bunu da bambaşka yere sürükleyen insanlarımız oldu. Her iki taraftan da oldu bu arada. Sosyal medyanın çok dezenformatif şekilde kullanıldığı örneklerle şahitlik ettik. Bu kullanım deprem bölgesinde yürütülen çalışmalara çok ciddi bazı noktalarda zarar da verdi. En önemlisi ne? Yani tam bir yalancı çoban hikâyesi. Bir kere, *“Koyunlarımı kurtlar kapıyor.”* dediğinizde bütün köylü gelir, bir daha dediğinizde yarısı gelir sonra bu adam yalancı der gerçekten kurtlar gelmiştir, kimse gelmez hikâyesi. Enkaz altında işte şu var, şuraya şu gitmiyor, dediniz. Birileri gitti, baktı, dezenformasyon çıktı. Hepsi öyleydi demiyorum bu arada ama oldu maalesef. Yani orayı böyle kirletmemeliydik. Deprem zamanı ama maalesef çokça kirlettik ve ben şunu anladım: Hiç boyutu falan yok, yani o olmuş, bu ölmüş, bu bitmişiz. Biz klavye başındaki insanların tutumu çok konformist, o yüzden sahayı önemsiyorum yani sahada olmak önemli bir şey. Sosyal medyanın kısıtlanmasını, bant daraltılmasını falan da ben çok yanlış buldum orada. Orada da söyledim burada da bir kez daha söyleyeyim: Twitter’ı kapatmak falan çok anlamsız bir şeydi. Zaten anlamlı bir şey olsaydı kapatmaya devam edilirdi. Anlamsız olduğu fark edildi ve açıldı. Ama şunu anlıyorum Ankara’da oturan birisi, *“Ya burayı çok dezenformatif kullanıyorlar, gerçekleri anlatıyorlar, biz orayı kapatalım.”* diye düşünüyor herhâlde. Ama deprem bölgesi için de o son çare. Enkaz altındasınız diyelim, yalan ya da doğru önemli değil. Tek bir şansınız var. Şarjınız yüzde 5, internetiniz çekmiş, 5 dakikalığına bir tane tweet atacaksınız ve giremiyorsunuz. Geçmiş olsun! Veya bant daraltıldı, işte sosyal medyaya erişemediniz. WhatsApp’tan yazdınız, iletmedi, çökmüş WhatsApp bilmem ne. Olmayacak şey. İnsanların daha vicdanlı davranması lazımdı.

TRT Akademi Dergisi: Siz özellikle uzun dönem Orta Doğu coğrafyasındaydınız. Özellikle savaş bölgelerine giderken nasıl bir hazırlık yapıyorsunuz? İletişim araç-

larının olmadığı ya da kesintiye uğradığı zamanlar oluyor. Bu noktada süreç nasıl ilerliyor?

Mehmet Akif ERSOY: Suriye sınırına gidip çatışma hattında kask ve çelik yelek giyip yayın yapan arkadaşlarımız falan oldu. Kimisi giymişti kimisi giymemişti falan. Televizyonculuk biraz show işidir, bunlar yapılabilir. Ama yakalanırsanız komik olursunuz, yakalanamazsanız showunuzu yapmış olursunuz. İnsanlar böyle şeyler yaparlar ama savaş muhabirliği şöyle bir şey değil, çatışma bölgelerinde bir kere o sınır hattında gelip yayın yapmak değil mesele. Mesela Libya’da hava sahasını kapatmamışlardı, hava sahasını kapatacak bir teknoloji yoktu, Libya’nın çatışma bölgesinde yanımızda BGAN cihazları vardı. Uyduya çıkıp uydudan yayın yapıyorduk, internet alıyorduk. Ama Suriye’de Rusya destek verdi, Suriye hava sahasını bloke etti. Biz Suriye’de Halep’teki savaşta uydudan internet alamıyorduk. Şimdi biz televizyoncuymuz, TRT’deyim ben o zamanlar. Televizyoncusunuz, görüntü çekmişsiniz, gönderemiyorsunuz veya girdiniz bir yere çatışmayı kaydedemediniz. Kaydedemediğiniz hiçbir şeyi anlatamazsınız. Kolpa yapıyor derler. Kaydettiğinizi anlattığınızda bile montaj yapıyor derler. Biz Libya’dayken arabamızın önüne roket düştü. “Montaj yapmışlar.” dediler, mesela kayıttaydı kameramız, buna rağmen oldu, inanmayanlar oldu. Bir kere çatışmanın, savaşın yoğun olduğu yerlerde elektrik bulmak çok zordur. Jeneratörünüz olacak da ona mazot bulacaksınız da orada elektriğiniz olacak. Hazırlıklarla ilgili şöyle ifade edeyim: Kriz bölgelerinde genelde bugün en çok ihtiyaç duyduğumuz ve çok kolay eriştiğimiz internet, internete eriştiniz, telefonunuzdan bir görüntü atmak için şarjın yani elektriğin olmadığı bir ortamda kuş gibi kalırsınız gazeteci olarak. İsteddiğiniz kadar yanınızda kameralarınız olsun vs. vs. çektiğinizi gönderemiyorsanız hiçbir işe yaramıyordur. Hele hele sıcak bir durum varsa ve hemen göndermeniz gerekiyorsa. Biz Suriye’de şu şekilde yapıyorduk mesela: Halep’te birkaç gün görüntü çekiyorduk, sonra arabaya biniyorduk, Gaziantep’e gidiyorduk, uydu aracı var. Cilvegözü sınır kapısına, Hatay’a ya da Antep’e geliyordu canlı yayın aracı, sınırda bekliyordu. Kasetleri veriyorduk, tekrar geri dönüyorduk, onlar da görüntüleri uydudan geçiyorlardı. Bu tür imkânların olmadığı sınır da yoksa Afganistan’dasınız canlı yayın aracını bir sınıra da dayayamıyorsunuz. Orada günlerce habercilik yapıp hiçbir görüntü de geçemezsiniz eğer internetiniz yoksa. Gittiniz, yemek yok, duş yok, kalacak yer yok gibi şeylerle karşılaşılabiliyorsunuz.

Kriz bölgelerinde çalışırken, ilk defa yapıyorsanız eksiklikleriniz olur tabii ama işi bilen adamlar çok az teçhizatla çok yük almadan çok kritik ana teçhizatlarla bölgeye gider. Telefonunuz yok, o yok, bu yok! Mümkünse uydu telefonu almalı-

sınız yanınıza ama diyelim uydu telefonunu da kestiler, bizde IP cihazları vardı. TRT'deyken de onu almıştık mesela, onları da hava sahası kapatılınca çok uzun bir süre kullanamamıştık. Alternatif cihazlar oluyor, onlar mümkünse olmalı. Kendinizce birtakım tedbirler alıyorsunuz, az teçhizat bu önemli çünkü koşmanız lazım. Gerektiğinde kaçmanız lazım, her şeyinizi bırakıp gitmeniz lazım. Sırt çantanıza koyup hareket edebilecek şekilde her şeyinizi giyim kuşam dâhil olmak üzere söylüyorum. Savaş bölgesine tekerlekli bir bavul ile gidemezsiniz. İyi bir sırt çantanız olacak çünkü koşmanız gerekecek, koşacaksınız. Bunlar ve oradaki diğer birtakım eksiklikler göz önünde bulundurulmalı.

Rusya-Ukrayna Savaşı var, gidiyorsunuz çatışma bölgesinde telefonunuz çekiyor. 3G'niz var, 3G cihazlarınız da var, oradan canlı yayında yapabiliyorsunuz, böyle imkânlar da var. Ama şu da var: Az teknoloji, çok yaşam. Savaş iyice çökene kadar bir ülkeye, bölgeye yani artık baz istasyonunun bulunduğu bina vurulur, bunlar olana kadar o imkânlardan faydalanabiliyorsunuz. Ben Afganistan'a sadece cep telefonu ile gittim, kameramanım yoktu. Bir tane cep telefonum, bir tane selfie çubuğu ile gittim ve orada yaptığım bütün yayınları, bütün çekimleri bir tane telefon ile yaptım.

TRT Akademi Dergisi: Olağanüstü dönemlerde gazetecilik adına sahada olup biten her olay ekrana yansıtılmalı mı? Bunun bir sınırı var mıdır, varsa nedir?

Mehmet Akif ERSOY: Gazeteci kalmaya dikkat ediyorum, bir angajmanım yoksa. Angajmanı olan insan her şeye çarpık bakar. Yani şöyle çarpıklık var: İyi, kötü önemli değil; neye angajmanız varsa oradan bakarsınız ve objektif bakmadığınız için olayın aslını kaçırsınız. Mesela ben deprem döneminde Hatay'daydım ve şunu anlattım: Antakya'da gördüklerimizi paylaşıyorum dedim. Hatay'da gördüklerimizi paylaşıyorum dedim. Bir köye gittiysem o köyde gördüklerimi anlattım, Hatay'dayken şöyle demedim yani: "Adıyaman'da, Kahramanmaraş'ta Malatya'da şunlar yaşanıyor." demedim. Şu an ben burada bunu görüyorum dedim. Bu kadarını görüyorum. Dar bir bakış açısı evet. Olayın aslını kaçırabilirim, ıskalayabilirim evet ama benim işim o anda o. Olayın aslı ne? Adıyaman'a giden muhabir Malatya'ya giden muhabir Maraş'a giden muhabirin, bunların toplamı ve stüdyodaki arkadaşımızın bu yekûnu verip onu değerlendirebilmesi. Ben şimdi stüdyodayım, muhabirlerden bağlantı alıyorum, toplayıp bir değerlendirme yapabiliyorum. O, ana görüş. Sahadaki adam sahada gördüğünü anlatmak yerine ana görüşü vermeye çalıştığı zaman orada gördüklerinden de etkilenip gerçeğin sadece tamamının bu olduğunu zannedebiliyor. Oysa o anda bir yerde enkaz kaldırma var, bir yerde de enkaza vinç gitmemiş, arama kurtarma ekibi gitmemiş. Bir yerde am-

bulans hastaneye birini taşıyor ama bir yere de ambulans yetişmemiş. Sen şimdi sadece kameranı koyup enkaz kaldırma görüntüsü de verebilirsin arama kurtarma görüntüsü de verebilirsin, “Hepimiz çalışıyoruz.” da diyebilirsin. Ya da enkaza hiç müdahale edilmemiş bir yere kameranı koyup hiçbir şey yapmıyorlar, buraya gelinmedi de diyebilirsin. İkisi de doğru değil. Mesele bu ikisinin de doğru olduğu. Savaş bölgesinde, kriz bölgesinde tam olarak olay bu. Neredeyseniz oradaki olayı anlatmalısınız. Ben şu anda Nijerya’da Boko Haram’ın çocuk kaçırdığı köyde değilim. Başkentteyim, dolayısıyla o köyde ne yaşandığını bilmiyorum. Başkentte de durum sakin ama başkentte olup o köyde yaşananlara haber alırız, haberi anlatırsınız tamam, Nijerya’ya bağlandılar. O köydeymiş gibi anlatmamalısınız. Bize gelen bilgiye göre, ajansın bilgilerine göre, ajansın verdiği göre, şurada şöyle şöyle olduğu iddia ediliyor, dersiniz. Yaşamış gibi anlatıyor herkes. Arnavutköy’de başıma gelen bir olayı paylaşayım: Restoranda yemek yiyoruz. Önce silah sesleri duyduk, ne oluyor diye balkondan baktık, önümüzdeki caddede bir olay var. Aramızdaki mesafe 10 metre. Arkadaş, “Ağabey, adam sıktı! Birisi yere düştü! Yerler kan içerisinde!” gibisinden bir şeyler söyledi. Ben ne oluyor dedim, bakıyorum balkondan. Akşam vakti, yerde böyle kan var. Adamın biri yerde, düşmüş, herkes bağıyor, kaçıyor. Çıktım bakmaya. Olan ne biliyor musunuz? 10 metre önümde yaşanan bir olay için söylüyorum bunu. O an bana Haber Türk bağlansa şöyle bir bilgi vereceğim, “Arnavutköy’de çatışma çıktı yaralıları var, ölü var mı bilmiyoruz henüz ama işte her taraf kan! insanlar kaçıyorlar!” falan diye bilgi vereceğim. İndim aşağı caddeye, bir baktım, ne oldu dedim. Havaya ateş açmışlar, yerde kan var dediğimiz yerde su varmış. O suyu biz uzaktan hani siyah görünüyor ya su. Biz onu karanlıktan kan olarak görmüşüz. Eee! Adam düşmüştü, o adam da kaçarken düşmüş, koşarken düşmüş. Adamın biri oraya, suyun olduğu yerde adam düşüyor, kayıyor yerde su var, ateş edilmiş hiç alakası yok. Havaya ateş açmışlar sadece. 10 metre önümüzde bunu bile doğru anlatamayabiliyoruz. Bu iş böyle bir şey.

“İnsanı Yalnızca Bir Haber Malzemesi Olarak Göremezsiniz”

TRT Akademi Dergisi: Olağanüstü dönemlerde sahada olmak bir haberci ve insan olarak sizin için ne anlam ifade ediyor? İkisinin çatıştığı durumlar yaşıyor musunuz?

Merve TOKAZ: Olağanüstü dönemlerde sahada haberci olmak ile insan olmak arasındaki ayrımı yapmak zorundasınız. Ben böyle süreçlerde bir gazeteci olarak insanlığın ve vicdanın ağır basması kanaatindeyim. Deprem bölgesinde bu ikisi arasında defalarca gidip geldiğimiz dönemler oldu. İnsanlar sizinle acısını payla-

şıyor, yeri geliyor size yüreğini açıyor ya da gerçek manada yardıma ihtiyacı var. Öyle bir bölgede bu gibi durumlarla sayısız kez karşılaşıyorsunuz. Ben bu yol ayırımına düştüğümde önce haberciliği seçtim. Bunu şöyle örneklendireyim: Benim yayınım sırasında ya da öncesinde benim etrafımda ağlayan ya da bir sorunu, meselesi olan biri varsa şayet etrafımda benim önceliğim her daim oradaki o insandır. İnsanlık ve haberciliği birbirine yoğurduğunuz, harmanladığınız zaman aslında o his denen şey insanların yüreğine geçiyor. Toplumun kalbinde bir yer edinebiliyorsunuz. Onların sevgisini kazanabiliyorsunuz. İşte bu sebepten bir gazeteci olarak insanlık ile habercilik arasındaki ayrıma düştüğümde ilk tercihim insanlıktır. Duygunuzu, vicdanınızı kaybettiğiniz zaman tamamıyla mekanik bir şeye dönüşüyor habercilik dediğimiz şey. Geldim, gördüm, çektim haberciliği oluyor ama bu böyle olmamalı. Gazetecilik aslında ömür boyu bu iki kavram arasında arafta kalmak demek. Çünkü yalnızca afet bölgelerinde değil pek çok haberde aynı ikilemde kalabiliyorsunuz zaman zaman ama dediğim gibi öncelik her zaman insan olduğumuzu unutmamak.

TRT Akademi Dergisi: Olağanüstü dönemlerde sahada haber toplama süreci nasıl olmalı?

Merve TOKAZ: Olağanüstü dönemlerde sahada haber toplamak gerçekten insanüstü bir çabayı gerektiriyor. Yeri gelir uyumamalı, yeri gelir kendi ihtiyaçlarınızı bile ötelemek durumunda kaldığınız anlar yaşanabiliyor. Öncelikle olağanüstü dönemlerde bulunduğunuz ortamı iyi koklamak çok önemli. Yalnızca bir an için durup burası neresi, kim ne yapıyor, kim ne hissediyor, kimin buradaki yeri, önemi ne? Bu sorularla dolu liste uzayıp gidiyor. Yani aslında

bir haberci olarak bulunduğunuz o ortamın üç boyutlu bir grafiğini çizmelisiniz. Orayı doğru şekilde gözlemlemelisiniz ki topladığınız haber sağlıklı ve doğru bir haber olsun. Ben haberciliğin doğruluk temeline oturması gerektiğine inanıyorum. Haberin amacı da zaman zaman bir hizmettir aslında, bir amaca hizmet etmek. İşte bu amaca yönelik bir şey yapacaksanız önce o ortamda ne yaşanıyor olduğunu doğru bilmek durumundasınız. İyi bir gözlemci olmak zorundasınız. Muhakeme etmek zorundasınız. Özellikle afet bölgelerinde ne yazık ki zaman zaman manipülasyonlar yaşanabiliyor, yaşanmamış şeyler yaşanmış gibi yansıtılabiliyor. İşte böyle dönemlerde tüm bu yanlışlıkların bir parçası olmamak için gözü-

nüzün, kulağınızın her daim açık olması gerekiyor. Ben yolda beni çevirip bir şey söyleyen bir insanı dahi çok dikkatle dinlerim. İyi bir dinleyici olmak da bence bu sürecin temel noktalarından bir tanesi. Yeri geliyor size bölgede binlerce insan bir şey anlatıyor bir gün içerisinde. Bu insanlar bana ne anlatıyor? Anlattıkları şey ile gördüğüm örtüşüyor mu? Bunların muhakemesini kendi içinizde, zihninizde yapmak zorundasınız ki yaptığınız haberciliğin adı gerçek ve doğru bir habercilik olsun. Adım adım gitmelisiniz. Gözlemleriniz ile dinledikleriniz arasındaki bağlantıyı birbirinden koparmamalısınız.

TRT Akademi Dergisi: Bir afet durumunda, haber yaparken afetzedelere yönelik dikkat edilmesi gereken hususlar nelerdir?

Merve TOKAZ: Aslında bu ilk soru ile bağlantılı bir soru. En çok dikkat etmeniz gereken şey aslında oradaki insanlara fayda sağlamak. Orada yaşanan dramı gösterirken de ailesini kaybetmiş bir teyzenin yaşadıklarını gösterirken de suya ulaşmamış bir köyü yansıtırken de ana amaç zarar değil fayda sağlamak olmalı. Aslında insanlara, topluma, milyonlarca insana, “Bak, burada bu yaşanıyor.” demiş oluyorsunuz. Ama bunu yaparken temelde afetzedelerle kurduğunuz ilişki çok önemli. Ben “afetzedede” bile diyemem mesela. Bölgede kaldığım süre boyunca hepsinin benim için bir anlamı, bir ruhu, bir karşılığı var. O yüzden onları genelleyecek ifadeleri bile kullanamıyorum. Ben bir haberci olarak önce “insan” zihniyetiyle çalışıyorum. Afet bölgemizde bir gün bir teyzeme hâlini hatırladım. Onun yanına oturdum ve tam beş saat boyunca onu dinledim. Düşündüğünüz zaman siz o saat içerisinde haber üretmek durumundasınız ama bazen her şey bir haber değildir. Orada bir insan var, derdini anlatmak isteyen, acısını paylaşmak isteyen ve siz bu insanı yalnızca bir haber malzemesi olarak göremezsiniz. Ben öyle teyzeyi beş saat dinledim ve ona röportaj yapmayı dahi teklif etmedim. Kendisi bunu teklif etti. Aslında sözün özü söylemeye çalıştığım şey şu: İnsanlar bir meta, bir malzeme değil. Onlar insan. Bir gazeteci her şeyden önce bunu bilmeli. Önceliğiniz onların hassasiyetleri olmalı. Yeri geliyor onların ellerini tutuyorsunuz, yeri geliyor size sarılıp ağlıyorlar. Yaptığınız, yapacağınız hiçbir şey onların incinmesinden daha değerli olmamalı. Yaşadığım bir olay ile ifade etmem gerekirse: Enkaz altından 132. saatte çıkarılan 6 yaşındaki Şengül. Ben Şengül ile gününbirlik konuşmaya, görüşmeye devam ediyorum hâlen. Hatta şöyle bir anımı anlatayım: Bir gün onu ziyarete gittiğimde saat geç oldu, kalkmak istedim. Geldi yanıma, eğer onunla uyumazsam, o gece gidersem bana küseceğini söyledi. Bende o gece onlarla kalmayı kabul ettim. Baktığınız zaman ben aslında Şengül’ün kurtuluş anını görüntüleyen ve anlatan oradaki onlarca gazeteciden biriydim ama günün so-

nunda hem bir gazeteci hem de Şengül'ün Merve ablası oldum. Onunla defalarca görüşmeme rağmen onunla ilgili tek bir haber yapmadım. Babası ile röportaj yaparken en çok düşündüğüm şey, o küçük kız çocuğuydu. Onun bundan psikolojik olarak etkilenip etkilenmeyeceği, olumsuz bir duruma sebep olup olmayacağı gibi. Yani özetle şunu söylemek istiyorum: Binlerce haber, binlerce hikâye var o bölgede ama sizin haberci olarak bir şeyi yapmayı düşündüğünüzde yapmanız gereken ilk şey kendinizi, “Bu yaptığım haber, buradaki insanlara zarar verir mi?” bu olmalı. Benim kanaatim bu.

TRT Akademi Dergisi: Olağanüstü dönemlerde sahada olan her şey ekrana yansıtılmalı mı? Bu noktada sizin gözettığınız hassasiyetler var mı?

Merve TOKAZ: Afet bölgesinde sahada olan her şey ekrana yansıtılmayacak kadar dehşet verici olabiliyor. Bunların tamamını ekrana verdiğiniz zaman koca bir toplumun psikolojisini alt üst etmiş olursunuz. Televizyon dediğimiz şey farklı yaş gruplarındaki binlerce, milyonlarca kitlesi olan bir şey. Biz haberciler olarak orada insanların yaşadıkları her ana birebir tanıklık ettik. Özellikle de arama kurtarma çalışmaları sırasında. Canlılar çıkmıyor hep, yeri geliyor ölümün çok yüksek olduğu bir binanın önünde yayın yapıyorsunuz ve aslında gözünüz görüyor, her şeyin fotoğrafını çekiyor ama siz bunu ekrana getirirken gördüklerinizi o süzgeçten geçirmek durumundasınız. Çünkü düşünün hayatını kaybeden anne babanın çocuğu da orada onu izliyor olabilir ya da annesini çok seven bir adam da izliyor olabilir. İnsanların en sevdiklerinin, canlarından sakındıklarının o hâllerini neden görsünler, onları neden öyle hatırlasınlar ki? Bazı zamanlarda vücut bütünlüğü bozulan cenazeler oluyordu. O insanın sevdiği bu manzaraya neden şahitlik etsin? Neden sevdiğinin o hâlini hem o hem milyonlarca insan izlesin ki? Bu acıyı daha da derinleştirecek, toplumda psikolojik çöküntülere neden olabilecek bir durum. O nedenle ben bir haberci olarak her şeyin gösterilmesinin topluma zarar vereceği düşüncesindeyim. Aslında bunu yaparak en başta oradaki insanları korumuş oluyorsunuz. Onların daha derin üstelik de ömür boyu kayıtlarla yeniden yaşayacağı bir acıdan korumuş oluyorsunuz onu. Elbette ki bu durum olaydan olaya değişir. Ben dramın, ölümün belli sınırlarla verilmesi gerektiği düşüncesindeyim. Orada onu izleyen minicik çocuklar var. Bu unutulmamalı ama olaydan olaya elbette değişir. Gıdanın, hijyen ürünlerinin ulaşmadığı bir yer vardır, giderseniz oradaki her şeyi tüm açıklığı ile gösterir, ekranlara getirirsiniz. Burada önemli olan şey, olayın ya da konunun kendisi ne? Buna göre neyin gösterilmesi, neyin gösterilmemesinin kararı verilmeli.

“Gazeteciyiz Ama Her Şeyden Önce İnsanız”

TRT Akademi Dergisi: Taliban yönetimi ele geçirdiğinde Afganistan’da, Manavgat yangınında, İzmir’de yaşanan depremde, Ukrayna-Rusya arasındaki savaşta Ukrayna’da ve en sonda Kahramanmaraş merkezli yaşanan depremden hemen sonra da deprem bölgesindeydiniz. Depremın üzerinden 2 ay geçti ve hâlâ bölgesesiniz. Bir gazeteci olarak olağanüstü dönemlerde hep sahadasınız. Böyle dönemlerde sahadan bilgi aktarımı yaparken dikkat ettiğiniz hususlar nelerdir?

Ümmü Gülsüm DURMUŞ: Genellikle sıcak haberleri takip ediyorum. Bu nedenle olay yerine ilk giden olabilmek, oradan son dakikaları paylaşmak çok önemli ama bunu yaparken dikkatli davranıyoruz. Teyit etmediğimiz hiçbir bilgiyi paylaşmıyoruz. Çevre halkıyla röportaj, yetkililerden bilgi alma ve olay yerinde araştırmalarımızla haberlerimizi zenginleştiriyoruz. Afganistan ve Ukrayna çok tehlikeli bölgelerdi. Bu tip yerlerde önce güvenliğimizi sağlayıp içeriklerimizi o şekilde ilettik. Savaş ve karışıklıklar olduğu için elimize gelen bilgileri, kaynaklarımızın süzgecinden geçirerek verdik.

gimizi sağlayıp içeriklerimizi o şekilde ilettik. Savaş ve karışıklıklar olduğu için elimize gelen bilgileri, kaynaklarımızın süzgecinden geçirerek verdik.

TRT Akademi Dergisi: Afet bölgesine giden bir habercinin yapacağı hazırlıklar neler olmalı?

Ümmü Gülsüm DURMUŞ: GZT’de saha editörü olduğum için her zaman evde ve ofiste hazır bir çantam vardır. Çoğu zaman ya gece yola çıkıyorum ya da ofisten direkt geçiyorum. Afet bölgesinde en çok ihtiyacımız olan şey powerbank oldu. O bölgelerde çalışacaksak yanımıza yedek kıyafet ve küçük atıştırmalıklar da almalıyız. Sel haberine gittiğimde yanımda çizme bulundurmaya çalışıyorum.

TRT Akademi Dergisi: Kahramanmaraş merkezli acı bir deprem yaşadık. On binlerce insan hayatını kaybetti, binlerce insan yaralandı. Belki hayatınız boyunca unutamayacağınız olaylara şahit oldunuz. Sahada olan birisi olarak neler yaşadınız, neler hissettiniz? Gazeteci kimliğinizle insani duygularınız arasında kaldığınız oldu mu mesela?

Ümmü Gülsüm DURMUŞ: Sahadayken duygularımı geride bırakmaya çabalıyorum. Pek çok savaş, doğal afet, toplumsal olay gördüm ama böyle bir depreme daha öncesinde şahit olmadım. Kahramanmaraş depreminde çoğu zaman duygularıma hâkim olamadım. O hâllerimi ekrana yansıtmamaya çalışsam da benim de

çöktüğüm anlar vardı. Gazeteciyiz ama her şeyden önce insanız. Öyle anlar oldu ki kameramın kaydını kapamak zorunda kaldım. Herkes derdini biriyle paylaşmak istiyordu. Ben de sadece dinledim.

TRT Akademi Dergisi: Afetzedelerle veya hayatını kaybedenlerin yakınları ile röportaj yaparken nelere dikkat edilmesi gerekir?

Ümmü Gülsüm DURMUŞ: Röportaj öncesinde konuşup sorunlarını dinliyorum. Röportaj için izinlerini alıyorum, izin vermeyenlerin görüntüsünü bile çekmiyorum. Zaten afet bölgelerinde yakın çekimlerden kaçınıyorum. Enkazların çok yakınına girmeden bekleyenleri rahatsız etmeyecek şekilde çekimler yapıyorum. Röportaj sırasında temel sorular dışında çok soru sormuyorum, genelde kendileri ne anlatmak istiyorsa onları paylaşıyorlar.

TRT Akademi Dergisi: Sosyal medya kullanımının artması sonucu bazen medya kuruluşları tarafından gönderilen muhabirlerin, kameramanların da etkileşim almak maksadıyla kişisel sosyal medya hesaplarından da paylaşım yaptığını görmekteyiz. Bu tür bir yaklaşımı siz nasıl değerlendirirsiniz?

Ümmü Gülsüm DURMUŞ: Artık dijital çağdayız. Evet geleneksel medya her zaman varlığını devam ettirecek ama sosyal medyanın gücü de küçümsenemez. Doğru bir şekilde paylaşım yapıldığında sorun olacağını sanmıyorum. Etik değerlere bağlı kalındığı sürece bence sorun yok.

TRT Akademi Dergisi: GZT ekibi olarak afet dönemlerinde nasıl çalışıyorsunuz? Sahadan merkeze bilgi akışını ve koordinasyonu nasıl sağlıyorsunuz?

Ümmü Gülsüm DURMUŞ: Böyle bir durumda yayın yönetmenimizle iletişime geçiyorum ve hemen yola koyuluyorum. Bu süreçten itibaren sosyal medya ekibimiz benimle koordine hâlinde oluyor. Olay yerine ulaşıncaya kadar durumu aktarıyorum. Çekilen anonsları, röportajları en hızlı ve kaliteli şekilde ekibimize iletmeye çalışıyorum. Eğer büyük bir olay varsa benimle beraber diğer arkadaşlarım da sahaya çıkıyor.

TRT Akademi Dergisi: Bazen yaşanan bir afeti aktarırken muhabirin duygularına hâkim olmadığını görüyoruz. Bu durum haberin objektifliğine gölge düşürür mü? Yaşanan bir afette muhabirin dili nasıl olmalıdır?

Ümmü Gülsüm DURMUŞ: Ben olduğu gibi izlenimlerimi aktarma görüşümdenim. Yani soğukkanlı olmak benim için çok önemli. Bunu çoğu haberimde yansıttığımı düşünüyorum ama her zaman kolay olmuyor. Bunu son yaşadığımız depremde daha net gördük. Yaşananlar karşısında çoğu zaman duygularımızı gizleyemedik.